

Розділ 2. Теоретико-методологічні засади книгознавства, бібліотекознавства та архівознавства

(Part 2. Theoretical and methodological foundations of bibliography,
library science and archival science)

<https://doi.org/10.31516/2410-5333.063.05>¹

УДК 002.5:378

Н. М. Кушнарєнко

доктор педагогічних наук, професор, кафедра цифрових комунікацій та інформаційних досліджень, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

natalia_kushnarenko@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-1168-0446>

А. А. Соляник

доктор педагогічних наук, професор, кафедра цифрових комунікацій та інформаційних досліджень, проректор з наукової роботи, Харківська державна академія культури, м. Харків, Україна

allasolyanik164@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-7167-6695>

ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ЕФЕКТИВНОЇ СПІВПРАЦІ ОСВІТЯН ТА ПРАЦЕДАВЦІВ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ БІБЛІОТЕЧНИХ ФАХІВЦІВ

На основі аналізу сучасної педагогічної думки та власного багаторічного досвіду викладання вперше розглянуто проблему розвитку ефективної співпраці ЗВО з роботодавцями. Акцентовано на трансляції академічної комунікації «студент — викладач» у майбутні професійні відносини «випускник — роботодавець». Ви-світлено системний підхід до організації комунікаційної взаємодії випускових кафедр ХДАК зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» і роботодавців, у якій задіяні різноманітні формати, методи, способи й технології комунікаційної взаємодії всіх стейкхолдерів якісної підготовки бібліотечних кадрів (здобувачів вищої бібліотечної освіти, науково-педагогічних працівників, випускників, керівників бібліотечних установ), спрямованої на вимоги сучасного ринку праці. Обґрунтовано ефективність запровадження моніторингу працевлаштування випускників, залучення роботодавців до викладання, рецензування освітніх програм та кваліфікаційних праць здобувачів, участі в підсумковій атестації.

Ключові слова: вища бібліотечно-інформаційна освіта, Україна, Харківська державна академія культури, комунікаційна взаємодія, комунікативні компетентності випускників, роботодавці, стейкхолдери.

1 This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License

N. Kushnarenko

Doctor of Pedagogical Sciences, professor, Department of Digital Communications and Information Research, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

A. Solianyuk

Doctor of Pedagogical Sciences, professor, Department of Digital Communications and Information Research, Vice Rector for Research, Kharkiv State Academy of Culture, Kharkiv

DEVELOPMENT VECTORS OF EFFECTIVE COOPERATION BETWEEN EDUCATION FIELD WORKERS AND EMPLOYERS IN THE TRAINING SYSTEM OF LIBRARY SPECIALISTS

The purpose of the article is to determine the vectors of building an effective interaction with employers in the system of higher library and information education.

The methodology. Socio-communicative and system-structural approaches were applied, which made it possible to determine the directions and functions of communication links in the system of gradual library and information education, to prove the importance of strengthening the communication interaction in the “higher education institution — employer”, “student of higher education — employer”, “graduate of a higher education institution — employer” subsystems. Based on the application of sociological research methods (questionnaires and surveys, monitoring of the employment of graduates), the necessity of establishing comprehensive relations in the “student of higher library education program — employer-director of the library” system has been proved in order to form the general and professional competencies in applicants that are in demand at the labor market.

The results. Based on the analysis of the modern pedagogical idea and the own years-long teaching experience, the issue of building an effective cooperation between higher education institutions and employers was considered for the first time. Emphasis is placed on the translation of “student-teacher” academic communication into future professional relations of “graduate — employer”. A systematic approach to the organization of communication interaction between the graduate departments of KSAC in the specialty 029 “Information, library and archival affairs” and employers is highlighted, which involves various formats, methods, ways and technologies of communication interaction of all stakeholders in the quality training of library personnel (students of higher library education, scientific — pedagogical staff, graduates, heads of library institutions), aimed at the requirements of the modern labor market. Based on the results of a survey within the directors of libraries of Kharkiv and Kharkiv region, the qualities of graduates of KSAC prioritized by employers were determined, and their rating was the following: professional knowledge (89%), mastery of modern ICT (87%), reader orientation (56%), sociability (55%), creativity (46%), responsibility and reliability (35%), leadership (34%), organizational skills (32%), speech culture (26%), appearance (21%). The effectiveness of the implementation of employment monitoring, involvement of employers into teaching, review of educational programs and qualification works of students, participation in final assessment, has been proven.

The scientific topicality. The sociological study “A graduate in the eyes of an employer” carried out by the Department of Digital Communications and Information Research of KSAC revealed two key problems that affect the effectiveness of communication interaction in the “graduate — employer” system: 1) graduates easily use digital technologies — digital skills, but have weaker communication technologies (communication skills), standards of business communication, which inhibits their

professional adaptation; 2) the culture of academic communication “student — teacher” is translated into professional interaction “graduate — employer”, which forms behavioral models of future librarians already at the student desk. This requires the strengthening of systematic cooperation between higher education institutions and leading employees of information structures, libraries, archives, museums and other document and communication institutions of society.

The ways of improving of the communication patterns of students, teachers and employers, strengthening of their interaction, partnership and responsibility have been determined. It was revealed that all stakeholders involved into the training and refresher course of the new generation of library and information personnel look toward to close communication in order to improve the professional and personal qualities of graduates, their competitiveness at the modern labor market, and quick adaptation to the requirements of the library industry and to a specific workplace.

The practical significance. The results of the study can be used by Ukrainian institutions of higher education in the process of improving educational programs for training specialists in the specialty 029 Information, library and archival affairs, as well as to increase the effectiveness of cooperation with employers in all possible areas of communication interaction in the system of training of library specialists of all educational degrees, which will contribute to increasing their competitiveness at the global information market.

Keywords: *higher library and information education, Ukraine, Kharkiv State Academy of Culture, communication interaction, communicative competences of graduates, employers, stakeholders.*

Постановка проблеми. Підготовка нової генерації бібліотечно-інформаційних кадрів, яка здійснюється в межах інтегрованої спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у Харківській державній академії культури (ХДАК) — першого в Україні закладу вищої бібліотечно-інформаційної освіти, спонукає його взяти на себе основну відповідальність за її якісний поступ до європейського і світового освітньо-наукового простору. Нині важливим критерієм оцінки авторитетності ЗВО є показник працевлаштування випускників та відгуки роботодавців про якість їхньої підготовки. Це актуалізує необхідність ефективної взаємодії в системі «ЗВО — роботодавці» та «здобувачі вищої освіти — роботодавці».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Усесторонній аналіз публікацій з питань підготовки в Україні бібліотечно-інформаційних фахівців виявив кілька тенденцій розвитку наукової думки з означеної проблематики. Перша — серед публікацій найбільшу кількість становлять ті, що присвячені проблемам взаємодії, партнерству, співробітництву основних учасників освітнього процесу — здобувачів вищої освіти й науково-педагогічних працівників. Взаємодії освітян з іншими стейкхолдерами (зокрема роботодавцями) приділяється недостатньо уваги. Друга тенденція — найактивнішими дослідниками проблем підвищення якості вищої бібліотечно-інформаційної освіти можна назвати українських науковців Н. Бачинську (2015, 2022),

В. Бездрабко (2020), А. Гуменчука (2020, 2021), В. Загуменну та І. Тимошенко (2015), Н. Кушнарєнко (2022), О. Матвієнко та М. Цивіна (2021), Т. Новальську (2017), А. Соляник (2018, 2022), В. Шейка (2022) та ін. Третя — сучасна вища бібліотечно-інформаційна освіта України потребує вдосконалення своїх парадигмальних засад, дослідженню яких приділяється недостатньо уваги. У цьому сенсі слід означити дві публікації, зокрема статтю В. Шейка та Н. Кушнарєнко «Антропоцентризм як методологічний принцип вищої освіти: теоретичні та практичні аспекти» (Шейко & Кушнарєнко, 2022). У ній наголошено на необхідності посилення уваги до людини (людиноцентризм), перенесення акценту з суб'єкт-об'єктної до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, врахування ролі всіх стейкхолдерів у підвищенні якості освітнього процесу, зокрема й роботодавців. У статті Н. Кушнарєнко та А. Соляник «Студентоцентрований підхід у підготовці фахівців документознавчого профілю» (2022) обґрунтовано нагальність переходу вищої бібліотечно-інформаційної освіти України від «педагогоцентрованої» до «студентоцентрованої» парадигми, коли її центром і метою є студент, його професійне становлення та особистісне зростання як майбутнього фахівця.

Ця стаття є органічним продовженням наших теоретико-методологічних напрацювань, у якій вперше приділено увагу роботодавцям — кінцевим оцінювачам рівня підготовки кадрів — та бібліотечним працівникам різних рангів, які є одними з основних стейкхолдерів інтегрованого освітнього процесу.

Мета статті — визначити вектори розвитку ефективної взаємодії з роботодавцями в системі вищої бібліотечно-інформаційної освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світовому й українському освітньо-науковому просторі дедалі частіше порушується питання про необхідність переорієнтації підготовки нового покоління фахівців на вимоги сучасного ринку праці. У цьому сенсі актуалізуються два основних питання. Перше пов'язане з потребою переходу вищої школи від педагогоцентрованої до студентоцентрованої моделі навчання, яка відкриває нові можливості для студентів у реалізації їхніх амбітних професійних планів у майбутньому. У цьому контексті вважаємо емним вислів Ю. Рашкевича в монографії «Болонський процес та нові парадигми вищої освіти»: «В основу студентоцентрованого навчання покладено ідею максимального забезпечення студентам їх шансів отримати перше місце на ринку праці, підвищення їхньої “вартості” у працедавців, задоволення тим самим актуальних потреб останніх. В умовах надзвичайно динамічного ринку праці, викликаного технологічним вибухом у кінці минулого століття, співпраця освітян та працедавців у створенні та реалізації навчальних програм набуває особливої важливості» (Рашкевич, 2014, с. 16).

Другою, не менш важливою проблемою вищої освіти, на яку слід зважати, є періодичне порушення такого питання: освіта — це єдина галузь, у якій навчання й оцінювання знань студентів здійснюють одні й ті ж особи — викладачі. Зарубіжні колеги наголошують на необхідності перенесення оцінних показників із середини ЗВО за його межі (Соляник, 2018). Відповідно до цього, у Законі України «Про вищу освіту» до одних з основних учасників освітнього процесу віднесено роботодавців (Верховна Рада України, 2014, Липень 1, № 1556-VII)). Отже, нині спостерігається кардинальний перехід від традиційної педагогоцентрованої до студентоцентрованої парадигми навчання, спрямованої на розвиток особистості професіонала, орієнтованого на вимоги сучасного ринку праці. У зв'язку з новою освітньою концепцією змінюються і функції роботодавців. Вони з пасивних споглядачів перетворюються на активних учасників (стейкхолдерів) освітнього процесу, залишаючи за собою функцію оцінювання ступеня сформованості загальних і професійних компетенцій випускників.

ХДАК як фундатор вищої бібліотечно-інформаційної освіти має багаторічний досвід плідної співпраці з роботодавцями — керівниками бібліотечних установ, щорічно працевлаштовуючи в їх закладах кращих своїх випускників. Освітній процес організовано таким чином, що роботодавці здійснюють професійний супровід здобувачів вищої бібліотечної освіти від початку і до завершення навчання. Вони беруть активну участь у профорієнтаційній роботі ХДАК, відстежують рівень підготовки студентів під час проходження ними виробничої практики, працюють викладачами випускових кафедр на умовах сумісництва, очолюють атестаційні комісії під час підсумкової атестації, стають розробниками, рецензентами та експертами освітньо-професійних або освітньо-наукових програм, здійснюють рецензування курсових, бакалаврських і магістерських кваліфікаційних праць здобувачів вищої освіти, керують їх виробничою практикою, виступають опонентами на захистах дисертацій, обговорюють результати наукових досліджень здобувачів освіти в межах всеукраїнських конкурсів та конференцій молодих учених, інших освітньо-наукових форумів.

Розвитку студентоцентрованого підходу сприяє проведення систематичних опитувань студентів щодо ступеня їх задоволеності процесом та результатами навчання. У студентів ХДАК особливо популярні соціологічні дослідження, які щорічно проводяться випусковою кафедрою цифрових комунікацій та інформаційних досліджень і студрадою факультету соціальних комунікацій і музейно-туристичної діяльності «Викладач очима студентів» та «Улюблений викладач». За підтримки кафедр, студенти самостійно здійснюють опитування, готують нагороди, вручають їх улюбленим викладачам у святковій атмосфері. Однак у ХДАК ще не стало поширеною практикою

організувати дослідження «Студент очима викладача» чи «Випускник очима роботодавця», зокрема тому, що на проведення таких опитувань потрібна згода студентів.

Точкове онлайн-опитування, проведене випусковою кафедрою на початку 2021 р., засвідчило, що 88,2% викладачів не проти того, щоб їхні професійні якості оцінювали студенти в соцмережах і лише 19,3% студентів зголосилися на те, щоб викладачі, одногрупники чи студрада обговорювали їхні досягнення й недоліки у віртуальному просторі. За орієнтації на студентоцентровану парадигму, ХДАК підходить до цієї проблеми делікатно.

Однак кафедра прагне певного відходу від суто традиційної парадигми педагогіки, коли основним (єдиним) оцінювачем результатів у діяльності студентів є викладач, той, хто їх навчав, дедалі частіше залучаючи до цього процесу роботодавців. Як відомо, педагогічна оцінка — «це процес порівняння досягнутого студентом рівня оволодіння навчальним матеріалом з еталонними вимогами, які описані в освітній програмі» (Виноградова & Юрченко, 2019). Отже, викладач-предметник, сконцентрований на власній дисципліні, оцінює досягнення студентів саме відповідно до неї. Під час проведення поточного й підсумкового контролю йому, з одного боку, інколи складно осягнути системність знань студентів. З іншого, студенти часто цікавляться тим, який матеріал увійде до екзаменаційних білетів і що забезпечить їм отримання високої оцінки. У цьому випадку потрібно подбати про дієві засоби перевірки міждисциплінарності результатів навчання здобувачів освіти.

На початку 2021/2022 н.р. випусковою кафедрою було вперше проведено соціологічне онлайн-опитування в межах освітньо-наукового проекту «Випускник очима роботодавця». У ньому взяли участь 27 керівників бібліотечних установ Харкова і Харківської області, а також 65 викладачів, випускників і студентів ХДАК, які, хоча і не визначали остаточні результати дослідження, та все ж прагнули скорегувати відповіді роботодавців. Слід зазначити, що перед опитуванням викладачі кафедри здійснили контент-аналіз сайтів бібліотечних установ з метою визначення переліку вакантних посад, що надало більшої впевненості в якості оцінних ставлень роботодавців до випускників ХДАК.

Перед соціологічним дослідженням «Випускник очима роботодавця» було поставлено три основних завдання: 1) виявити, які основні професійні й особистісні якості випускників спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» роботодавці цінують понад усе під час прийому на роботу; 2) з'ясувати, як академічна взаємодія «студент — викладач» транслюється у виробничу сферу «випускник — роботодавець»; 3) яким чином досягти порозуміння між усіма стейкхолдерами підготовки кадрів (студентами,

викладачами, випускниками й роботодавцями), підвищити їхню взаємну відповідальність за якість вищої бібліотечно-інформаційної освіти України.

Загалом роботодавці високо оцінили рівень підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів у ХДАК. Із запропонованих роботодавцям 30 запитань щодо пріоритетних загальних і професійних якостей випускників ХДАК під час прийому на роботу респонденти обрали 10 найважливіших. Назвемо їх у порядку зменшення рейтингу серед осіб, котрі пропонують роботу: фахові знання (89%), володіння сучасними ІКТ (87%), орієнтація на читача (56%), комунікабельність (55%), креативність (46%), відповідальність і надійність (35%), ініціативність (34%), організаторські здібності (32%), мовленнєва культура (26%), зовнішній вигляд (21%).

Отже, на перше місце роботодавці поставили якість професійних знань випускників. Серед емоційних оцінних суджень вони висловили такі: «відчуваються результати діяльності Харківської освітньо-наукової школи», «видно результат професіоналізму викладача, закоханого у свою справу» та ін. Звісно, саме професійні компетентності формують основу фахового світогляду та майбутньої кар'єри випускника, надають йому можливість зорієнтуватися на ринку праці, ідентифікувати себе в професійній сфері: Я — бібліотекар, Я — документознавець, Я — архівіст, Я — інформаційний працівник.

Володіння сучасними ІКТ — особлива вимога для нового покоління бібліотечно-інформаційних кадрів, вони мають професійно застосовувати цифрові технології, виробляти власні інформаційні продукти і послуги (Мар'їна, 2017). Орієнтація на споживача (загальна клієнтоцентрована парадигма), особу, яка очікує максимального задоволення своїх інформаційних запитів і потреб за допомогою бібліотечної установи. Без читачів зникає сенс у бібліотечній діяльності. Комунікабельність належить до загальних компетентностей, вона виявляється в здатності налагоджувати ефективну взаємодію з колегами, клієнтами, конкурентами, з різними за віком, характером і посадою людьми. Світовим співтовариством доведено, що суспільству бракує не ресурсів, а вміння комунікувати, домовлятися, співпрацювати. Для успішної діяльності бібліотечно-інформаційного працівника комунікативна компетентність відіграє ключову роль, оскільки він за сферою своєї професійної діяльності має постійно спілкуватися з людьми: читачами, керівниками, співробітниками бібліотеки та ін. Креативність бібліотекаря теж впливає на якість його роботи, від неї залежить ефективність генерування та запровадження інновацій у галузі, творчий підхід до праці.

Серед інших важливих якостей випускників ХДАК респонденти назвали відповідальність і надійність — здатність брати на себе зобов'язання, відповідати за певний сектор роботи, за свої чи чийсь вчинки, дії, слова, не перекладати свої обов'язки на інших. Ініціативність випускника — здатність до

самостійних рішень, внутрішнє спонукання до нових форматів діяльності (не чекаючи вказівок роботодавця). Організаторські здібності молодого фахівця — здатність до впорядкування, удосконалення, координації як своєї діяльності, так і діяльності інших людей з метою досягнення поставленої мети або виконання завдання, уміння активно організувати свою роботу, створити власну бібліотеку, архів, БД, сайт та ін. Мовленнєва культура пов'язана з володінням випусником діловою українською, англійською чи іншими мовами, змістовно пов'язаними з бібліотечно-інформаційною діяльністю, відсутністю використання в професійній комунікації молодіжного «сленгу» тощо. Зовнішній вигляд має важливе значення як для викладача, так і для студента, випускника — охайність, гармонічне поєднання привабливості манер й елегантного стилю в одязі.

Звісно, складно віднайти молоду людину, яка відповідала б всім вимогам роботодавців. Тому випускова кафедра посилила увагу до формування загальних і професійних компетенцій студентів на кожному етапі їхнього навчання, вмотивованості до особистісного й професійного зростання як чинників гарантованої конкурентоздатності випускників на сучасному ринку праці. Загалом же думки роботодавців і викладачів збігаються.

Проведене дослідження виявило такі особливості:

- випускники спеціальності в цілому добре володіють цифровими технологіями (digital skills);
- випускникам спеціальності іноді бракує комунікативних навичок (communication skills);
- випускники спеціальності часто переносять академічну взаємодію «студент — викладач» у професійну комунікацію «випускник — роботодавець».

Наявність якісних показників допомагає молодим фахівцям швидко адаптуватися до зовнішнього соціального і професійного середовища: нових обов'язків, нового колективу, керівництва тощо. Водночас інформаційні центри, бібліотеки, архіви, музеї — це клієнтоорієнтовані інституції системи соціальних комунікацій, тому навички спілкування для їхніх працівників мають особливе значення.

Результати аналізу опитування підтвердили, що форма взаємодії «студент — викладач» слугує своєрідною матрицею майбутніх взаємовідносин «працівник — роботодавець». Це надало підстави для висновків: підготовка сучасного бібліотечно-інформаційного фахівця, котрий відповідає запитам ринку праці, який динамічно змінюється, потребує зміни не лише методики викладання й навчання моделі організації освітнього процесу, а й підвищення уваги до такого ресурсу, як поведінкові особливості педагогічної взаємодії, культури комунікації викладача і студента. Тобто культура комунікації

«викладач — студент» визначає модель поведінки, яка відтворюється випускником у взаємовідносинах «працівник — роботодавець». У ній, як у дзеркалі, відбиваються здобутки і недоліки «педагогоцентрованої» організації освітнього процесу. ХДАК дотримує студентоцентрованої парадигми вищої освіти, що успішно імплементується в клієнтоцентрований підхід на практиці: уміння взаємодіяти зі споживачами різного статусу, віку, професіоналізму, повно й оперативно задовольняти їхні інтереси й потреби в офлайн та онлайн режимах, розуміння їхнього емоційного сприйняття конкретної ситуації тощо.

Рівноправне партнерство, взаємна корисність, відповідальність, співпраця більш зрілого й досвідченого викладача з менш досвідченим студентом, котрий прагне саморозвитку і самовдосконалення, має переваги молодості — надійна передумова гармонійної та ефективної взаємодії в системі «випускник — роботодавець».

Діалогізація взаємодії полягає в переході від монологічної до діалогічної стратегії взаємин студентів з викладачем, трансформації суперпозиції викладача і підпорядкованої позиції студента в особистісно рівноправні позиції партнерів спільної діяльності. Тобто в практичну площину транлююються тісні комунікативні зв'язки викладача зі студентами, налагодження між ними ділового та міжособистісного спілкування як в аудиторії, так і поза нею в офлайн чи онлайн-режимах. Як відомо, педагогічне спілкування — це професійна комунікація, форма взаємодії людини з іншими людьми, до складу якої належать комунікативний, інтерактивний і перцептивний компоненти, а також сукупність методів і прийомів, спрямованих на формування особистості (Виноградова & Юрченко, 2019). Однією з найважливіших якостей випускника роботодавці називають уміння комунікувати. Цього потребує бібліотечно-інформаційна справа, яка загалом, за своєю природою, є соціально-комунікативною системою.

У спеціальній літературі достатньо уваги приділяється взаєминам викладачів і студентів, між якими налагоджуються як ділові, так і міжособистісні взаємини. Науковці переконані, що їхнє співробітництво в реальних міжособистісних контактах є тим соціальним середовищем, у якому відбуваються становлення майбутнього фахівця й подальша професійна самореалізація особистості викладача (Виноградова & Юрченко, 2019).

Уважається, що комунікація викладача зі студентом розпочинається з моменту його вступу до ЗВО. Утім, цей зв'язок може розпочатися значно раніше, ще на профорієнтаційному етапі, коли професор долучає до цього процесу кращих випускників ХДАК, провідних керманічів бібліотечних установ України, авторитет яких може об'єднати всіх стейкхолдерів освітнього процесу. Ці стейкхолдери вмотивовані до найкращого висвітлення

досягнень ЗВО й ознайомлення випускників шкіл і училищ з його освітніми програмами, їх перспективності в розвитку особистості й професіонала. Важливо, щоб цей зв'язок викладача з випускниками, які переймаються проблемою підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів у ХДАК, не переривався, а навпаки, продовжувався і після завершення студентами ЗВО, як це поширено в зарубіжних країнах. Отже, комунікативний зв'язок «студент — викладач» з академічної площини закономірно переходить у професійну сферу «випускник — роботодавець», долучаючи до цього процесу всіх стейкхолдерів, відповідальних за якість вищої бібліотечно-інформаційної освіти України.

Для підвищення рівня комунікативної компетентності здобувачів освіти зі спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» їм викладають навчальні дисципліни цього спрямування. Серед них: Українська мова за професійним спрямуванням, Іноземна мова за професійним спрямуванням, Соціальні комунікації, Бібліотечно-інформаційний сервіс, Паблік рилейшнз у бібліотеці, а також курси за вибором: Риторика та спічрайтинг, Медіапсихологія, Психологія ефективної професійної взаємодії, Психологія спілкування, Іміджологія тощо.

Ефективним засобом розвитку комунікативних здібностей студентів є інноваційні методи навчання. Серед найпопулярніших з них: дискусійні методи (групові дискусія, розбір реальних ситуацій із практики, аналіз конфліктів та ін.); ігрові методи (ділові, рольові, дидактичні, творчі ігри, контргра тощо); комунікативні тренінги. Під час їх проведення відбувається розвиток творчого професійного мислення здобувачів освіти; практично всі студенти залучені до активної участі на занятті, навчаються ефективно комунікувати та працювати в команді. Інноваційні методи навчання сполучають у собі як освітньо-навчальні, так і практично-професійні завдання; вони базуються на інтерактивному спілкуванні, упродовж якого висувуються і приймаються конструктивні індивідуальні та групові рішення, досягаються проміжні й кінцеві командні результати вирішення нагальної професійної проблеми.

Комунікативний тренінг (коучинг) — це метод навчання, складніший за організацією, однак який має певні переваги: об'єднання студентів для вирішення актуальної проблеми на засадах мозкового штурму, обговорення запропонованих варіантів найкращих рішень тощо. Тренінгова група демонструє систему спільної взаємодії, дозволяє створити комфортне середовище для спілкування; комунікативний тренінг надає кожному студентові можливість отримати зворотний зв'язок від інших партнерів, що сприяє корегуванню поведінки й комунікування. Усі переваги базових інноваційних методів навчання майбутніх фахівців бібліотечно-інформаційного профілю

повно розглянуто нами в попередній статті (Кушнарченко & Соляник, 2022). Наразі зауважимо, що слід активніше залучати бібліотечних практиків до проведення інноваційних видів занять, які базуються на кейс-технологіях.

Нині найвідомішою й найавторитетнішою платформою комунікативної взаємодії роботодавців і студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» є всеукраїнська наукова конференція молодих учених ХДАК «Культура та інформаційне суспільство XXI століття», у межах профільних секцій якої відбувається взаємне обговорення наукових доповідей, вебпрезентацій студентів не лише самими студентами і викладачами, а й бібліотечними працівниками-практиками. Тобто багатовекторна комунікативна взаємодія ЗВО з роботодавцями надає нові можливості для підвищення якості фахової освіти.

Результати контент-аналізу сайтів, оголошень про вакансії та конкурси на заміщення вакантних посад у бібліотечних установах надали можливість виокремити посадові обов'язки, пов'язані з діловою комунікацією, виявити ключовий набір комунікативних компетенцій, нині затребуваних роботодавцями. Серед найзначніших посадових обов'язків у бібліотечній сфері є: робота з читачами; їхнє обслуговування на абонементі, у читальній залі в онлайн чи офлайн форматах; довідково-бібліографічне обслуговування; консультування; проведення масових заходів (конференцій, коучингів, нарад, «Днів бібліотекаря», конкурсів на кращого читача тощо).

Базовими комунікативними навичками, затребуваними на бібліотечно-інформаційному ринку праці, є *digital skills*: цифрова комунікація, аналітико-синтетичне опрацювання, систематизація або розроблення цифрового контенту, а також *communication skills*: спілкування, орієнтація на читача (споживача), уміння комунікувати з колегами й партнерами, самоорганізація, пов'язана з термінами виконання завдань, та ін. Водночас роботодавці-експерти вище оцінили ІКТ-підготовку, ніж комунікативні здібності випускників, яким часто бракує сміливості й терпіння в обслуговуванні читачів.

У процесі оцінювання молодих фахівців бібліотечними працівниками їхніх комунікативних умінь і навичок, отриманих у результаті соціологічного дослідження, а також контент-аналізу сайтів та оголошень бібліотечних установ про вакансії, виявлено декілька додаткових вимог практиків до випускників. Ці зауваження цілком поділили викладачі і деякі випускники. Ми, на основі кореляції думок, визначили кілька проблемних блоків, які співпадають у комунікації «студент — викладач» та «молодий спеціаліст — трудовий колектив».

Перший проблемний блок пов'язаний з навичками самоорганізації, порушенням термінів виконання доручень, трудовою дисципліною. Це спільна академічна й виробнича проблема: студентам і випускникам школи

бракує самостійності. Одним із дієвих засобів усунення цих недоліків випускова кафедра вважає самостійну роботу студентів: збільшення її обсягів; змістове наповнення, контроль за термінами виконання: оцінне ставлення як викладачів, так і студентів, та ін. Колектив кафедри перебуває в пошуку нових моделей, методик, технологій організації самостійної роботи студентів: мобільності й гнучкості, індивідуалізації, диференціації, інноваційності, імплементації виробничих проблем в освітній процес тощо. Це мотивує студентів до розвитку внутрішньої потреби в поглибленні та оновленні знань, умінь і навичок.

Другий проблемний блок — це дещо формальний підхід випускників до виконання своїх посадових обов'язків. Це характерно і для деяких студентів. Тому випускова кафедра змінила тактику: по-перше, переглянула завдання, що внеможливило «завантаження» відповідей з Інтернету; по-друге, індивідуалізувала завдання для кожного студента, максимально наблизивши їх до реальних бібліотечних ситуацій; по-третє, дещо змінила позицію викладача: він став модератором і консультантом, партнером у виконанні складних завдань, почав відігравати роль контролера виконання вимог ним самим. Це стимулює студентів до переходу від їхнього формального виконання до інноваційного, творчого.

Третій проблемний блок полягає в недостатньому володінні випускниками споживацьким (клієнтоорієнтованим) підходом. Їм інколи не вистачає терпіння й коректності, вони схильні до підміни ділової комунікації міжособистим спілкуванням. Викладачі також зауважили, що студенти не завжди дотримують етики ділової комунікації. Обслуговування читачів у бібліотеці — один з найвідповідальніших секторів роботи, який потребує вміння комунікувати з користувачами, повно й оперативно задовольняти їхні запити і потреби. Тому випускова кафедра приділяє значну увагу формуванню в студентів умінь командної роботи, яка передбачає чітку рольову взаємодію, зокрема і дотримання певної субординації, корегування завищеної самооцінки й власних амбіцій студентів. Викладачі проводять практичні заняття, спрямовані на вирішення педагогічних і професійних конфліктів. Однак слід зауважити, що лише накопичений досвід, отримання зворотного зв'язку й оцінка читачів, колег і керівника дозволять молодому фахівцеві переорієнтуватися на потреби користувача.

Четвертий проблемний блок, пов'язаний із попереднім, зумовлений необхідністю підвищення етики цифрової комунікації. Роботодавці зазначають, що в молодих фахівців інколи зміщуються стандарти особистої і ділової комунікації (особливо в умовах дистанційного, онлайн-навчання). Можна виокремити дві основні причини:

- віддалений освітній процес — основні його учасники працюють дистанційно, у віртуальному, а не в реальному освітньому просторі;

– надто дружні стосунки між студентами і викладачем, інколи пов'язані з поблагливістю.

Остання ситуація виникає, зокрема, тоді, коли заняття проводить молодий викладач — майже одноліток студентів. У цьому разі слід відчувати різницю між партнерством (коли всі учасники освітнього процесу вмотивовані, прагнуть досягнення спільної мети, брати відповідальність за її результати) і студентським панібратством. Щорічні зустрічі випускників ХДАК означеної спеціальності свідчать, що більшість із них пам'ятають в основному своїх наукових керівників, котрі доклали значних зусиль щодо їхнього професійного, творчого чи особистісного становлення та зростання.

П'ятий проблемний блок засвідчує про мовленнєві недоліки як випускників, так і студентів ХДАК, які інколи не відповідають нормативним вимогам ділової, офіційної комунікації як у письмовому, так і в усному її форматах, користуються «молодіжним сленгом» там, де потрібно вживати професійну лексику. Слід зазначити, що академія приділяє суттєву увагу мовній підготовці бакалаврів, магістрів і докторів філософії. На різних курсах викладаються такі навчальні дисципліни: «Ділова українська мова», «Українська мова: академічне письмо», «Теорія і практика редагування», «Діловодство» тощо. Для іноземних громадян читається курс «Українська мова як іноземна» та ін. Уважаємо, що цього цілком достатньо для прищеплення випускникам мовленнєвої культури комунікації.

Висновки. Виконане кафедрою цифрових комунікацій та інформаційних досліджень ХДАК соціологічне дослідження «Випускник очима роботодавця» дозволило дійти кількох важливих висновків:

Підвищення якості вищої бібліотечної освіти в Україні потребує тісної співпраці всіх стейкхолдерів (учасників) освітнього процесу, важливу роль серед яких відіграють роботодавці. Це пов'язано з посиленням орієнтації світового академічного співтовариства на вимоги сучасного ринку праці.

Випусковою кафедрою розширено практику залучення провідних бібліотечних фахівців як до формування, так і до оцінювання знань випускників. Вони беруть активну участь у проведенні навчальних занять, виробничої практики, очолюють атестаційні комісії, розробляють чи здійснюють експертизу освітньо-професійних та освітньо-наукових програм, рецензують бакалаврські й магістерські роботи, виступають у ролі офіційних опонентів на захистах дисертацій на здобуття наукового ступеня «доктора філософії», є активними дописувачами двох фахових наукових збірників ХДАК «Культура України» та «Вісник ХДАК» і та ін. Це дозволяє ще на студентській лаві відкоригувати зміст й організацію підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів. Водночас потребує вдосконалення система взаємодія ХДАК із роботодавцями після закінчення студентами ЗВО та початку

виробничої діяльності, запровадження системного моніторингу працевлаштування та якості підготовки випускників.

Виявлено дві ключові проблеми, що впливають на ефективність комунікаційної взаємодії в системі «випускник — працедавець»: 1) випускники вільно використовують цифрові технології — digital skills, однак слабкіше володіють комунікативними технологіями (communication skills), нормами ділового спілкування, що гальмує їх професійну адаптацію; 2) культура академічної комунікації «студент — викладач» транслюється в професійну взаємодію «випускник — роботодавець», що формує поведінкові моделі майбутніх бібліотекарів ще на студентській лаві. Це потребує посилення системного співробітництва ЗВО з провідними працівниками інформаційних структур, бібліотек, архівів, музеїв та інших документно-комунікаційних інституцій суспільства.

Визначено шляхи вдосконалення патернів комунікації і студентів, і викладачів, і роботодавців, посилення їхньої взаємодії, партнерства й відповідальності.

Виявлено, що всі стейкхолдери, причетні до підготовки й перепідготовки нового покоління бібліотечно-інформаційних кадрів, прагнуть тісного спілкування для підвищення професійних та особистісних якостей випускників, їхньої конкурентоспроможності на сучасному ринку праці, швидкої адаптації до вимог бібліотечної галузі та до конкретного робочого місця.

Освітня діяльність стає загальним майданчиком для розвитку і студентів, і викладачів, і роботодавців на базі їхніх спільних зусиль, а професійна діяльність — простором, у якому поглиблюється комунікативна взаємодія молодих спеціалістів і роботодавців, котрі обопільно потребують особистісного й професійного зростання впродовж усього життя. Доведено, що в сучасному суспільстві особливого значення набувають комунікація, спілкування, домовленості між людьми, взаємоповага, взаємодвіра. Це особливо важливо для випускників спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», які мають професійно комунікувати у фаховому і соціальному середовищах.

Напрями подальших досліджень пов'язані з вивченням особливостей комунікативної взаємодії «студент — студент», «викладач — викладач», які транслюються з академічної в професійну сферу, сприяють підвищенню якості вищої бібліотечно-інформаційної освіти в Україні.

Список посилань

- Бачинська, Н. (2015). Базові концепції модернізації вищої бібліотечної освіти в Україні. *Вісник Книжкової палати*, 3, 32–35.
- Бачинська, Н. (2022). Освітньо-професійна програма «Медіакомунікації та діджитал продакшн»: концептуальні підходи до підготовки фахівців за

- спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Вісник Харківської державної академії культури*, 62, 86–99.
- Бездрабко, В. В. (2020). Актуальні проблеми документознавства в Україні. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 1, 26–41.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250 000 слів. (2007). В. Т. Бусел (Автор та головний редактор). Перун.
- Верховна Рада України. (2014, Липень 1, № 1556-VII). Про вищу освіту: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*, 7/38, Ст. 2004.
- Виноградова, В. Є., & Юрченко, В. І. (2019). *Психологія вищої освіти: теоретичні та практичні аспекти: навчальний посібник*. Каравела.
- Гуменчук, А. В. (2021). Міжнародні вимоги до гармонізації освітніх програм підготовки фахівців у галузі бібліотекознавства та інформаційних наук. *Вісник Харківської державної академії культури*, 59, 33–43.
- Гуменчук, А. В. (2020). Цифровізація як детермінанта трансдисциплінарності вищої бібліотечно-інформаційної освіти. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 3, 5–12.
- Загуменна, В., & Тимошенко, І. (2015). Підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації бібліотечно-інформаційних фахівців у НАКККіМ. *Вісник Книжкової палати*, 4, 43–44.
- Кушнарєнко Н., & Соляник, А. (2022). Студентоцентризований підхід у підготовці фахівців документознавчого профілю. *Вісник Книжкової палати*, 10, 32–43.
- Мар'їна, О. Ю. (2017). *Бібліотека в цифровому просторі: монографія*. ХДАК.
- Матвієнко, О. В., Цивін, М. Н., & Гуменчук, А. В. (2021). *Сучасні концепції документно-інформаційної науки: підготовка фахівців за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»: навчально-методичний посібник*. Ліра-К.
- Новальська, Т. В. (2017). Наступність здобуття вищої бібліотечно-інформаційної та архівної освіти в умовах реформування. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*, 1, 4–10.
- Рашкевич, Ю. М. (2014). *Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія*. Видавництво Львівської політехніки.
- Соляник, А. (2018). Інноваційні критерії результативності ступеневої підготовки фахівців зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*, 1, 64–75.
- Шейко, В. М., & Кушнарєнко, Н. М. (2022). Антропоцентризм як методологічний принцип вищої освіти: теоретичні та практичні аспекти. *Культура України*, 76, 7–22.

References

- Bachynska, N. (2015). Basic concepts of modernization of higher library education in Ukraine. *Visnyk Knyzhkovoї palaty*, 3, 32–35. [In Ukrainian].
- Bachynska, N. (2022). Educational and professional program “Media Communications and Digital Production”: conceptual approaches to the training of specialists

- in the specialty “Information, Library and Archival Affairs”. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 62, 86–99. [In Ukrainian].
- Bezdrabko, V. V. (2020). Actual problems of documentary studies in Ukraine. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, 26–41. [In Ukrainian].
- Big Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language: 250 000 words.* (2007). V. T. Busel (Author and editor-in-chief). Perun. [In Ukrainian].
- Verkhovna Rada of Ukraine. (July 1, 2014, No. 1556-VII). On higher education: the law of Ukraine. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 7/38, Karavela. [In Ukrainian].
- Vinogradova, V. E., & Yurchenko, V. I. (2019). *Psychology of Higher Education: Theoretical and Practical Aspects: A Study Guide*. Karavela. [In Ukrainian].
- Humenchuk, A. V. (2021). International requirements for the harmonization of educational programs for the training of specialists in the field of library and information science. *Visnyk of Kharkiv State Academy of Culture*, 59, 33–43. [In Ukrainian].
- Humenchuk, A. V. (2020). Digitalization as a determinant of transdisciplinarity of higher library and information education. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 3, 5–12. [In Ukrainian].
- Zahumenna, V., & Tymoshenko, I. (2015). Preparation, retraining and advanced training of library and information specialists in National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 4, 43–44. [In Ukrainian].
- Kushnarenko N., & Solianyuk A. (2022). Student-centered approach in the training of documentary specialists. *Visnyk Knyzhkovoï palaty*, 10, 32–43. [In Ukrainian].
- Marina, O. (2017). *Library in the digital space: monograph*. KSAC. [In Ukrainian].
- Matviienko, O. V., Tsyvin, M. N., & Humenchuk, A. V. (2021). *Modern concepts of documentary and information science: training of specialists in the specialty 029 “Information, library and archival affairs”: learning and teaching guide*. Lira-K. [In Ukrainian].
- Novalska, T. V. (2017). Continuity of higher library, information and archival education in the context of reform. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia*, 1, 4–10. [In Ukrainian].
- Rashkevych, Y. M. (2014). *The Bologna Process and the New Paradigm of Higher Education: monograph*. Lviv Polytechnic Publishing House. [In Ukrainian].
- Soliyanuk, A. (2018). Innovative criteria for the effectiveness of degree training of specialists in the specialty 029 “Information, Library and Archival Affairs. *Ukrainskyi zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiinykh nauk*, 1, 64–75. [In Ukrainian].
- Sheiko, V. M., & Kushnarenko, N. M. (2022). Anthropocentrism as a methodological principle of higher education: theoretical and practical aspects. *Culture of Ukraine*, 76, 7–22. [In Ukrainian].